

**МАНИФЕСТИРАЊЕ НА ДЕВИЈАНТНО И КРИМИНАЛНО ОДНЕСУВАЊЕ НА
МЛАДИТЕ БО САЈБЕР ПРОСТОРОТ**

***Д-р Драган Стефановски¹⁸⁰
Самостоен истражувач
Република Северна Македонија***

Апстракт; Секоја генерација на млади се соочува со предизвици, кои разбирливо можат да се движат во две насоки, позитивна која се движи по патеката на законската легислатива, и втората која го „одбира“ патот на девијантно и деликвентно, со надеж дека така ќе ги оствари своите цели. Младите за кои се говори во трудот се соочуваат со проблемите кои ги носат светските глобални промени, локалните воени конфликти, ковид пандемијата, што сето заедно се „влева“ во вртлогот на се позачестената глобална појава-сиромаштијата. Видливи промени во семејните односи, присутноста на дисфункционални семејства во кои се раѓаат нуклеусите на агресивноста и нетолерантноста однесување кај младите кои се рефлектираат во спектарот на форми на врничкото насилство. Видливо е дека современото семејство но и училиштето срамежливо ја испушта од рака „диригентската палка“ во воспитувањето. Брзиот технолошки развој, доведе и до „злоупотреба“ на истиот, особено во сајбер просторот, а од страна на младите, каде што истите се појавуваат и како деликвенти, но и виктимизирани. Во оваа смисла анонимноста на сајбер булингот, дава поголема сила и комотност на извршителите, при што на виктимизираниите им предизвикуваат деноноќен стрес. Теоретско емпириската студија е насочена кон истражување на состојбата со интернет насилство во македонското општество, поконкретно во градот Скопје, од аспект на улогата на современите масовни медиуми на планот на благовремено детектирање на феноменот интернет насилство, во сите негови форми, а посебно сајбер-булинг, и последиците што истиот ги остава не само врз жртвата, туку и врз нивните семејства.

Клучни зборови: *адолесценти, анонимност, сајбер булинг, медиуми, врничко насилство.*

Вовед

Парадигмата на процесот на глобализација ја одбележа постмодерната општествена реалност. Нејзиниот вредносен систем иницираше круцијална трансформација во секој сегмент на општествено живеење. Интензивната општествена еволуција пропратена е со соодветен развој на информациско-информатичката технологија. Интернетот создаде нов „терен“ за креирање на јавното мислење, место на кое се споделува приватноста, а сајбер-просторот место на кое може да се доживее и културата на насилство препознатлива во лепезата од форми низ кои се манифестира не само сајбер-булингот, туку и други форми на е-криминал.

Долго време, ако погледнеме во поблиската криминолошка наука и се потсетиме на Мертоновата хипотеза, се сметало дека пред се инфериорните групи, односно сиромашните се вистинскините и основни извори на престапничкото, девијантно однесување и криминолот. Да се запрашаме зошто? Токму затоа што тука е детектирана најголемата спротивност меѓу целта од една страна и можноста за реализација од друга. „Нереалниот стремеж на сиромаштвото кон богатство е чинител што ги турка кон престапничко поведение“.(Кралев,2021,58). Денес сликата е поинаква особено во девијантните однесувања

¹⁸⁰ draganstefanovski@hotmail.com

манифестирани преку интернет мрежата, каде што често од задоволство, досада и најразлични игри, токму поимотните се впуштаат во дејствија кои нанесуваат бол и несигурност не само кај своите вршници, туку и пошироко.

За еден сличен проблем со малолетничката делинквенција зборуваат Бурнс и Стерн кој во малолетничката делинквенција гледаат комплексна делинквенција кој не може да се реши низ програмот од видот „пластери“ со кои се третираат симптомите наместо основните причини. Ако сакаме реално „...да му се пријде на општествениот проблем наречен малолетничка делинквенција, најмалку што е нужно се големи општествени и културолошки промени“ (Томпсон & Бинам, 2014, 433).

Кога говориме за проблемот на сајбер булинг, два моменти се особено клучни особено за жртвата односно виктимизираното лице. Станува збор за анонимноста зад која се крие сторителот, и публицитетот драстично поголем во споредба со обичниот булинг. Двата моменти жртвата реално ја доведуваат во состојба на безизлезност, исполнета со болка, фрустрации и самоизолација, кои кај малку полабилни личности може да доведе до фатални последици.

„Истотака, повеќето студии наведуваат на општиот заклучок дека адолесцентите кои насилно се однесуваат потекнуваат од хаотични и дезорганизирани семејства во кои антисоцијалното однесување било родителски образец кој резултирал во некомплетна или неадекватна социјализација на детето“ (Kron, 2008, 34 во Macanović 2020, 82-83).

Интернет насилството прерасна во сериозен општествен проблем. Степенот на импакт врз реалниот живот е во контекст на значењето кое се посветува на социјалните мрежи и времето кое се минува на истите.

Оваа теоретско-емпириска студија од социолошки аспект креира реална перцепција за феноменот булинг и сајбер булинг во македонското општество, анализирајќи го притоа од различни аспекти импактот на современите медиуми за појавата и превенирањето на сајбер булингот, импактот на воспитно образовниот процес на истиот феномен како булинг и улогата и влијанието на семејството и неговите вредности и официјалните политики и стратегии за нивно сузбивање.

„Сиромаштвото кај младите може да предизвика чувство на маргиналност, беспомошност, инфериорност и фрустрации поради неможноста за достигнување на културно дефинирани вредности и затоа деликвентите посегат за нелегитимни средства како би дошле до саканите цели. Недостатокот на клучните социо-економски моменти ја потхрануваат можноста за појава на агресија и насилство“ (Kovačić 1999, 45 во Macanović 2016, 54).

Сите наведени показатели за социо-економската положба особено во која живеат младите, а кои се детектерани како можни индикатори за инволвираност на млади во деструктивно однесување се видно присутни во речиси сите држави на Балканот, па реално се и сличните манифестни форми на нивно однесување, особено кога е во прашање вршничкото насилство.

Некои социолошко теоретски размислувања за појавата на сајбер булинг

Феноменот на сајбер булинг на општествена сцена се појавува на почетокот на 21 век, во време на забрзан развој и користење на информатичката технологија и интернет (ИКТ). Социолошката мисла во контекст на сајбер булингот нуди повеќе теоретски гледишта. Овој феномен најчесто се согледува од неколку аспекти, а пред се: комуникациски, психолошки, криминолошки, и социолошки. Во овој контекст ќе се задржиме на неколку теории: теоријата на рутински активности, теорија на напнатост и теорија на социјализација на родовата улога.

Теоријата на рутински активности - во социолошките истражувања, е практична за толкување од аспект на општествените девијации и криминално однесување. Притоа вниманието се насочува на рутински активности кои остваруваат импакт на оние феномени коишто иницираат намалување или пораст на криминалот и девијантноста. „ Во тој контекст детектирани се три елементи кои го претставуваат јадрото на девијантноста: присуство на мотивиран престапник, отсуство на способен чувар и погодна цел“ (Lisa Robinson Yost, 2010, 2020, p19). Според Qinguil, иаку најчесто оваа теорија се користи за да се разбере криминалот, истата има јасна примена за деликвентни акти, а во тој контекст и за сајбер

булингот“ (QingyiL at all,2020,p2). Видливо е дека вниманието се насочува кон социјалната интеракција во ситуации на виктимизација.

Теорија на напрегање (Општа теорија соја) – според оваа теорија, дел од индивидуите не се во можност да ги постигнат општествено пожелните цели на легитимен начин. Посебно внимание се посветува на напнатите релации во општеството, особено на негативните општествени релации како напнатост, фрустрации и гнев, кои кај адолесцентите поттикнуваат манифестирање на девијантно однесување. Како недостаток се посочува индивидуалниот карактер на напнатоста, занемарувајќи ги притоа општествените групи. Напротив Егнју (Agnew), „ констатира дека за булингот потребни се законски последици врз сторителот бидејќи задоволува четирите критериуми врз кои би требало да бидат преземени соодветни мерки: 1. треба да биде перцепирано како неправедно бидејќи честопати булингот ги злоупотребува основните норми на правда; 2. треба да биде перцепиран како висока магнитуда (бидејќи пријателските односи се круцијални во животот на адолесцентите); 3. не треба да се поистоветува со конвенционалната општествена контрола (булингот најчесто се случува надвор од родителска контрола); 4. треба да се разоткрие /експонира таргетираната индивидуа помеѓу другите како и самите булери кои моделираат агресивно однесување.“ (Нау, Meldrum&Mann,2010,3) Видливо е дека оваа теорија ги перцепира и интегрира криминолошките аспекти на булингот. Сајбер булингот со сигурност води кон виктимизација. Истата како причина ја нагласува вклученоста на адолесцентите во сајбер булингот, злоупотреба на врсници од страна на младите силеции „носејќи“ ги на патот на деликвенција. Општата теорија на напрегање е насочена на адолесцентите кои биле изложени на фрустрации, а кои се поинтензивно изложени на ризик, да се оддадат на девијантно однесување **теорија на социјализација на родовата улога** - брзиот процес на индустријализација, како и технолошкиот развој во општеството, придонесува и за промени во однесувањето на младите адолесценти, при што дел од нив може да се соочат со појавата на булинг и сајбер булинг често базирани на родовата основа. Ова е период од животот на младите кога истите често се именуваат со хомофобични епитети. Момчињата кои се придржуваат до традиционалните норми се во интеракцијски ризик за ангажирање во насилство и агресија. „Кога девојките ги задржуваат традиционалните полови улоги поверојатно е да бидат жртви на интерперсоналните врски“ (Flood & Pease,2009). Теоријата дава толкување за мноштво од општествени норми во контекст на кршењето на половите норми и омаловажување од сексуална природа манифестирани низ вознемирување и етикетање. Без разлика на теоретското стојалиште, во булингот егзистираат три чинители силеција-извршител на булингот, жртва и третиот пасивен фактор-публика (значајно побројна кога е во прашање сајбер-булинг). Сите теоретските правци го посочуваат негативниот импакт на булингот и сајбер булингот пред се на социјалниот живот на жртвата, доведувајќи до нарушена социјализација, послаби резултати при учење, депресија и анксиозност.

Постмодерното општество и општествениот феномен сајбер-булинг

Од социолошка перспектива општествениот феномен сајбер-булинг прерасна во актуелен безбедносен проблем како кон поединецот, така и кон пошироката заедница, проблем кој се појави како фидбек на забрзаната еволуција на ИКТ, како и на нејзината експлатација и злоупотреба особено за вршење на девијантни и криминални дела во виртуелниот простор. Загриженоста од се позачестените форми на сајбер булингот ја детектираме не само во рамки на семејството, туку и во речиси сите владини и невладини институции, кои во својот делокруг го имаат правилниот развој и заштита на децата и адолесцентите. Се поголемиот пристап на младите кон современата технологија и мрежата на интернет придонесе за пораст на насилството и во виртуелниот простор. Разбирливо е дека, за да може да говориме за феноменот на сајбер булинг потребно е поимот да го дефинираме. И за булингот и сајбер булингот, како и за сите социолошки и криминолошки појави има повеќе дефиниции, во зависност од аголт од кој се гледа на овој феномен. Во интерес на просторот ќе се задржам на следниве:

Електронското насилство Miladinović i Petričević го дефинираат како „агресивен, тенденциозен чин кој групата или поединецот го спроведува користејќи електронски средства

на комуникација, во повеќе наврати, во текот на подолг период против жртвата која не може лесно да се одбрани“. (Macaonovič, 2020,91). „Đorić (2009), дава една дескриптивна дефиниција за булингот, по која, тоа е агресивно однесување кое вклучува намера некој да се унесреки или уништи, каде што постои во односите каде што има дисбаланс на моќ и сила и истото да се повторува“ (Macaonovič, 2020,94). „Сајбер насилништвото е агресивен, насилен намерен чин(агресија) на насилство спроведен, сторен од страна на поединец или одредена група на луѓе, користејќи електронски форми на комуникација и контакти, често и долг временски период и со тоа ја виктимизираат жртвата која од тоа не може лесно да се одбрани“(Smith&Brain, 2001 во Macaonovič,2020,94). „Ученикот е исмејуван или виктимизиран кога истиот е експониран континуирано и прекувремено од негативни дела од страна на еден или повеќе ученици, негативно дело е кога некој намерно предизвикува или има обиди да го предизвика истиот, да предизвика повреда или дисконформација врз другиот“(Olweus,1993,9)

Сајбер булингот, на запад веќе има сериозен приод, согледувајќи ги последиците кои ги оставаат кај жртвите на истиот. Кај нас со овој проблем се соочуваме од понов датум, поточно од моментот кога современите средства за комуникација станаа достапни за нашите граѓани. Видливо е дека разликата од обичниот булинг и сајбер булингот е во тоа, што кај сајбер булингот самата форма на насилство се реализира преку модерната технологија. Сајбер булингот содржи широка лепеза на активности на сторителот кои придонесуваат за континуирано создавање на чувство на непријатност, социјална изолираност а пред се страв, кај виктимизираното лице. Постои голема согласност помеѓу истражувачите дека адолесцентите ја користат технологијата за електронска комуникација за сајбер булинг“(Turner, Finkelhor,Hamby, Shattuck & Ormrod, 2011)(Mary Howlett-Brandon, 2014:2). Кога говориме за сајбер булингот, во кој се злоупотребуваат експлицитни материјали од сексуална природа, слики и видеа на малолетни лица, виктимизираното лице е континуирано изложено на притисоци, кои се манифестираат преку вознемиреност, омаловажување и социјална изолираност.

Современите интернет медиуми и прашањето на булинг и сајбер-булинг

Во контекст на теоретско-емпириската студија и градењето на перцепција за феноменот на сајбер-булинг во македонското општество за креирање на поширока перцепција за истата, накусо ќе се задржам за квалитетот и квантитетот на известување за феноменот на булинг и сајбер булинг во македонските медиуми. За оваа цел применивме фреквентна анализа на содржина преку вкупниот број на објавени натписи од темата сајбер-булинг и булинг. Во овој контекст интегрирана е и темата на процесот на образование и булингот, како и превенцијата и сајбер булинг. Во анализата се интегрирани најчитаните интернет портали на македонски јазик од 2021 година. Притоа опфатени се натписи во периодот август 2013-Јуни 2022 година.

Портал	Сајбер булинг	Булингот во процесот на образование	Превенцијата и сајбер булингот	Булинг	Вкупно
1.Вечер	7	3	5	1	16
2.Курир	9	1	1	2	13
3.Нова Македонија	9	1	5	3	18
4.Република мк	6	4	12	3	25
5.Инфомакс мк	5	/	/	/	5
6.Локално мк	8	/	6	1	15
7.Слободен печат	11	1	6	/	17
8. А1 он мк	6	/	6	/	12
9.Плус инфо мк	3	2	3	/	8
10. Фактор мк	3	1	7	3	14
11. МКД мк	9	/	2	2	13
12. Фокус мк	1	/	/	1	2
13.Либертас	8	/	4	/	12
Вкупно	85	13	57	16	

Табела 1 Интернет порталите во Република Македонија и известувањето за општествениот феномен сајбер булинг, булинг, превенцијата од сајбер булинг, булинг во процесот на образование.

Од табелата се забележува дека како и за останатите општествени феномени, така и за булингот и сајбер булинг се известува пред се кога во општеството се детектирани случаи на сајбер булинг или булинг. Така во наведениот период објавени се 85 наслови, во кои клучното внимание е насочено на превенцијата и заштитата од сајбер булингот. Тоа се потврдува во дури 57 наслови. На тема булинг детектирани се 16 наслови, а за врсничкиот булинг се опфатени 13. Од податоците во табела 1 видливо е дека во Р Македонија присутна е појавата на булинг и сајбер булинг, но сепак за исото релативно малку се пишува, а при тоа затајува и истражувачкото новинарство. Натписите поврзани со насилство и булинг претставуваат индикатор и за состојбата со сајбер булинг, нудејќи своевидна поширока општествена перцепција за начинот на кој интернет медиумите ја согледуваат општо земено состојбата со сите форми на булинг.

Состојбата со сајбер-булинг во македонското општество и градот Скопје-емпириско истражување

Р. Македонија, како и останатите земји од Балканот се соочуваат со проблемот на врсничко насилство и сите форми на булинг и сајбер булинг. Нашето кривично законодавство сеуште сајбер булингот не го третира како посебно кривично дело со кое репресивно би се делувало на овој тип на насилство. На планот на превенција реализирани се неколку пилот програми за едукација на младите на планот на заштита во виртуелниот простор како и нивната медиумска писменост.

Во периодот април-јуни 2022 година на територија на град Скопје беше реализирано анкетање во кое беа вклучени 300 испитаници. Анализата ја започнувам со податоци за улогата и влијанието на масовните медиуми на феноменот булинг и сајбер булинг. Мнозинството од анкетирани поточно 49.3% информирањето за сајбер булинг го добиваат преку современите масовни медиуми, 33.7% базично се информираат преку телевизија радио, дневниот печат, 3% од сите наведени извори, а 13.7% воопшто не се информираат. Во контекстот на медиумското известување 42.7% сметаат дека појавата на сајбер-булинг не се сфаќа сериозно, 27.7% од анкетираниите сметаат дека не е доволно развиена свеста во општеството, а со тоа и волјата за сериозно информирање за сајбер булинг, 16.3% се на мислење дека не се отстапува доволно внимание на сајбер булингот и се наоѓа на маргините на медиумското известување, додека 13.3 % сметаат дека се отстапува доволно внимание за проблемот. Факт е дека медиумите за сите општествени феномени известуваат во моменти кога општеството се соочува со ваков проблем.

Анализата за сајбер-булингот ја продолжувам за причините поради која булингот е се поприсутен во македонското општество помеѓу адолесцентите. 33.0% од анкетираниите причината ја бараат во поврзаноста со групата на врсници, 24.7% проблемот го детектираат во недоволното родителско внимание и контрола, 17.3% ја истакнуваат се поизразената хипокризија во општеството, 16.3% ги посочуваат агресивните содржини во масовните медиуми како базичен фактор за појавата на истиот, а 8.7% проблемот го гледаат во недостатоците во воспитно образовниот процес.

	Фреквенција	Процент
Целосно се согласувам	102	34.0
Се согласувам	148	49.3
Не се согласувам	50	16.7
Вкупно	300	100.0

Табела 2. Родителскиот мониторинг над интернет активностите на децата ја намалува можноста нивните деца да извршат сајбер-булинг, или да бидат жртва на истиот. Извор: Емпириско истражување.

При формирањето на една поширока перцепција за општествениот феномен сајбер-булинг анализата би била нецелосна доколку не би се согледала улогата на семејството и семејните вредности. Родителската грижа вклучувајќи го и мониторингот на интернет активностите на децата, придонесува за намалување на веројатноста истите да извршат сајбер-булинг или да бидат негова жртва. 49,3% од анкетираниите се согласуваат со ставот, 34%

целосно се согласуваат, додека 16,7% не се согласуваат со истиот. Анкетираните се на мислење дека зголемената родителска контрола над активностите на децата придонесува за намалување на можноста истите да бидат извршители или жртви на сајбер-булинг.

Проблемот на сајбер-булингот ќе го согледаме и од социо-економскиот аспект односно влијанието на социо-економските разлики врз овој феномен.

	Фреквенција	Процент
Целосно се согласувам	47	15.7
Се согласувам	178	59.3
Немам мислење	24	8.0
Не се согласувам	51	17.0
Вкупно	300	100.0

Табела 3.Зголемените социо-економски разлики влијаат на зголемување на интензитетот на насилство во виртуелниот простор .Извор:Емпирско истражување.

Реалната перцепција на сајбер булингот ја согледуваме и од социо-економскиот беграунд. Вредносниот систем на последниот еволутивен бран на процесот на глобализација иницира видлива трансформација во секој општествен сегмент. Глобалниот систем на вредности ацелерира стратификациски процеси, зголемувајќи ги разликите помеѓу општествените слоеви. Овие разлики се најчувствителни помеѓу младите, кадешто истите се вистински мотив за вршење на сајбер булинг. Така, 59,3% се согласуваат со ставот дека социо-економските разлики влијаат на интензитетот на насилство, 15,7% целосно се согласуваат, а 17% не се согласуваат со ставот.

Анализата ќе ја проширам преку согледување на импактот на социјалните мрежи врз реалниот живот на адолесцентите, кои податоци се презентирани во табела 4.

	Фреквенција	Процент
Целосно се согласувам	141	47.0
Се согласувам	134	44.7
Не се согласувам	25	8.3
Вкупно	300	100.0

Табела 4. Адолесцентите го преувеличуваат импактот на социјалните мрежи врз це. социјален живот.

Современата ИКТ и мрежата на интернет претставува своевидна логистика за функционалност на современото општество, но која зазема повеќе од значајно место во секојдневниот живот на младите. Децата и адолесцентите без малку целокупниот социјален живот сакаат да го прикажат и на социјалните мрежи. 91,7% се согласуваат, или целосно се согласуваат со ставот, додека 8,3% не се согласуваат со истиот. Кај младите, користењето на социјалните мрежи стана составен дел на секојдневието, кое особено стана доминантно за време на пандемијата Ковид19. Анализата ќе ја надградам со податоците за влијанието на социјалните мрежи на интензитетот на врничкото насилство.

	Фреквенција	Процент
Целосно се согласувам	158	52.7
Се согласувам	128	42.7
Не се согласувам	14	4.7
Вкупно	300	100.0

Табела 5. Социјалните мрежи го зголемија интензитетот на врничко насилство

Социјалните мрежи овозможуваат плодно тло за вршење на насилство во рамките на виртуелниот простор, често овозможувајќи анонимност на сторителите при вршење на насилство над жртвите на сајбер-булинг. Забележуваме дека 95,4% од анкетираните целосно се согласуваат или се согласуваат со ставот, додека само 4,7% не се согласуваат со истиот. Анализата ќе ја продолжиме со феноменот говор на омраза во виртуелниот простор.

Poremećaji u ponašanju djece i mladih

	Фреквенција	Процент
Целосно се согласувам	61	20.3
Се согласувам	181	60.3
Немам мислење	25	8.3
Не се согласувам	28	9.3
Воопшто не се согласувам	5	1.7
Вкупно	300	100.0

Табела 6 Социјалните мрежи Facebook и Twitter се често поле во кое се користи говорот на омраза

Продлабочувајќи ја анализата на ефектот на социјалните мрежи на појавата на сајбер булинг, може да истакнеме дека истите често знаат да бидат злоупотребени за различни цели меѓу кои и за говорот на омраза. 80.6% се согласуваат односно целосно се согласуваат со ставот; 8,3% немаат мислење, 9,3% не се согласуваат со ставот, а 1,7% воопшто не се согласуваат со истиот.

	Фреквенција	Процент
Целосно се согласувам	160	53.3
Се согласувам	79	26.3
Немам мислење	36	12.0
Не се согласувам	25	8.3
Вкупно	300	100.0

Табела 7. Масовните медиуми не отстапуваат доволно медиумски простор и медиумско внимание на Сајбер-булингот за кого е потребна активна медиумска кампања.Извор:Емпириско истражување.

Масовните медиуми поседуваат значаен импакт при креирањето на јавното мислење за различни општествени феномени. Истите треба активно да бидат вклучени со свои програмски содржини сврзани за превенција, и борба против сајбер-булингот, односно да водат активна медиумска кампања. 80,6% целосно се согласуваат и согласуваат со ставот, додека 12% немаат став, а 8,3% не се согласуваат со истиот. Анкетираните сметаат дека медиумите треба повеќе да се вклучат особено на планот на нивно благовремено и превентивно делување.

Своја активна улога, особено на планот на едукација треба да одигра и образованието, особено од аспект на улогата што ја има на планот на едукација и превенцијата.

	Фреквенција	Процент
Целосно се согласувам	122	40.7
Се согласувам	141	47.0
Немам мислење	14	4.7
Не се согласувам	23	7.7
Вкупно	300	100.0

Табела 8. Училиштата преку превентивни предавања треба да ги запознаат учениците со штетата од сајбер-булингот како и за консеквенците за неговите извршители.Извор:Емпириско истражување.

Во анализата отстапуваме внимание на воспитно образовниот процес и улогата што ја има во превенцијата на сите форми на врсничко насилство, па во тој контекст и на сајбер-булингот. Секако како приоритет се наметнува потребата од интегрирање на содржини во образовниот курикулум, а сврзани пред се со навремената препознатливост на сите форми на булинг присутни на социјалните мрежи. Така, 87,7% се сложуваат или целосно се согласуваат со ставот, 7,7% не се согласуваат, а 4,7% немаат мислење по иститот. Анкетираните сметаат дека во образовниот курикулум би требало да се интегрираат теми и содржини во контекст на зголемување на медиумската писменост.

	Фреквенција	Процент
Целосно се согласувам	123	41.0
Се согласувам	149	49.7
Немам мислење	16	5.3
Не се согласувам	12	4.0
Вкупно	300	100.0

Табела 9. Помладата женска популација е поинтензивно изложена на сајбер-булинг во однос на постарата.Извор:Емпириско истражување.

Булингот не познава возраст, етничка, конфесионална, расна, или пак полова припадност, но за жал како најчести жртви на истиот, во постмодерното општество се детектира женската популација. Младите се чести жртви на сајбер-булинг и булинг, манифестирани низ спектар од најразлични форми на некоректно однесување, сексистички коментари и изнуди манифестирани на виртуелниот простор. Во овој контекст 90,7% од анкетираниите сметаат дека сексуалното вознемирување на сајбер просторот е пред се појава со која се соочува младата женска популација, 4% не се согласуваат со ставот, додека 5,3% немаат мислење по истиот.

Заклучок

Глобалните процеси во општеството, придонесуваат за видливи промени во севкупното живеење, а во тој контекст и на живеењето на младите. Технолошкиот развој, придонесе за прифаќање на нови форми на однесување на младите. Истите почнаа да се користат не само за едукација и комуникација, туку и за нивна злоупотреба манифестирана во лепезата од најразлични форми препознатливи за сајбер булингот. Со еден збор и деликвенцијата ги менува своите форми поради што е потребно нејзино континуирано следење од страна на сите структури, а пред се семејството, училиштето, владиниот како и невладиниот сектор. Се почестите теоретски, а пред се емпириски истражувања отвораат нови видови кои ќе дадат дополнителен придонес особено на планот на изнаоѓање на креативни патишта не само за превенција туку и за ставање на овој социолошко безбедносен проблем во разумни рамки. Се наметнува потребата за посериозен пристап кон сите форми на насилство, имајќи ги во вид последиците кои на момент може да бидат катастрофални, а за кои говорат светските искуства. Сето ова ја наметнува потребата за вклученост на државните институции, не само во пилот програми кои се финансирани од надвор, со кој се вклучуваат само еден мал дел од ученици, туку изготвување на посебна национална стратегија, која ќе значи сериозен пристап кон попречување на сајбер булингот.

Библиографија

1. Кралев,Т.(2021).*Престапништво како социопатолошка појава*. Скопје: Експертиза-Д.
2. Томсон,В&Бинам,Џ.(2014).*Малолетничка деликвенција-Социолошки пристап*. Скопје:Ламина.
3. Clinard,M&Meier,R.(2018).*Sociology of deviant behavior*.Belamont,CA:Wadsworth Cengage Learning.
4. Flood, M. and Pease, B.(2009). *Factors influencing attitudes to violence against women, Trauma, Violence and Abuse*, 10: 125-142.
5. Hay,C at all.(2010).*Traditional Bullying ,and deviance: A general Strain Theory Approach in Journal of Contemporary Criminal Justice*. SAGE Publications. 26(2) 130–147.
6. Macanovič, N. (2020). *Socijalno neprilagođeno ponašanje djece i adolescenta*.Banja luka:Centar Modernih znanja, Banja Luka.
7. Macanovič, N at all .(2016).*Maloljetnička delikveencija*.Banja Luka:Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banja Luci-Evropski defendologija centar Banja Luka.
8. Macanovič,N & Nadarevič,D. (2014). *Penološka andragogija*.Banja Luka:Evropski defendologija centar za naučna, politička,ekonomska,socijalna,bezbjednosna,sociološka i kriminološka istraživanja’Banja Luka.
9. Qingyi,Li at all.(2020).*Risk factors of cyberbullying perpetration among school-aged children across 41 countries :a perspective of routine activity theory.in international journal of bullying prevention*.
10. Robison Yost,L.(2020).*Milner’s Theory of status Relations and Cyberbullying among U.S. Adolescents* .Blacksburg ,Virginia.

Manifestation of the deviant and criminal behavior of young people in cyberspace

Ph.D. Dragan Stefanovski
Independent researcher

Abstract: Every generation of young people faces challenges, which can understandably move in two directions, a positive one that follows the path of legislation, and a second one that "chooses" the path of the deviant and delinquent, hoping that in that way will achieve their goals. The young people discussed in the paper face the problems brought by global change, local military conflicts, covid pandemic, which all together "flows" into the whirlpool of the increasingly common global phenomenon better known as poverty. Visible changes in family relationships, presence of dysfunctional families in which centre of aggression and intolerant behavior are born in young people that are reflected in the spectrum of forms of peer violence. It is obvious that the modern family and the school shyly lacks with the "conducting baton" in their upbringing. The rapid technological development has led to its "abuse", especially in cyberspace, and by young people, where they appear as delinquents, but also victimized. In this sense, the anonymity of cyber bullying gives greater strength and comfort to the perpetrators, causing the victims to be stressed on a daily basis. Theoretical-empirical study is aimed at researching the situation with cyberbullying in the Macedonian society, more specifically in the city of Skopje, in terms of the role of modern mass media regarding of the early detecting of the phenomenon of cyberbullying in all its forms, especially the above mentioned, as well as the consequences that is manifesting not on the victim but also on their families.

Keywords: adolescents, anonymity, cyber bullying media, peer violence.